

Media: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Author:

Subjects:

Page: 26-27

Surface: 3088.71 cm²

Published at: 21-08-2022

Circulation: 14860

1922

ΤΑ ΑΝΑΠΗΡΑΝΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Τον ΒΑΣΙΛΗ ΜΗΝΑΚΑΚΗ, ΖΑΧΗ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

Ένα από τα γεγονότα που οπμάδεσαν το τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας και επιπρόσθετα σε πολλά επίπεδα την πολιτική ζωή της Ελλάδας τις επόμενες δεκαετίες είναι η πολυουζυτημένη Δίκη των Εξι. Μετά την υποχώρηση του ελληνικού στρατού και την Καταστροφή της Σμύρνης, εκδηλώθηκε το Κίνημα του Στρατού και του Σκόδου (11 Σεπτεμβρίου 1922), που οδήγησε στον σχηματισμό Επαναστατικής Επιτροπής (Πλαστήρας, Γονατάς, Φωκάς), στην παραιτήση του βασιλιά Κωνσταντίνου, στην είσοδο των επαναστατικών δυνάμεων στην Αθήνα και στον σχηματισμό κυβέρνησης υπό τον Σ. Κροκιά (στις 16 Σεπτεμβρίου). Μία από τις πρώτες ενέργειες των στρατιωτικών (που είχαν στην ουσία την εξουσία) ήταν η σύσταση Εκτετακού Στρατοδικείου και η σύλληψη οκτώ στελεχών της αντιβενιζελικής παράταξης και αξιωματικών που θεωρήθηκαν υπεύθυνοι της ήττας, σε μια Αθήνα που έβραζε από οργή και αγανάκτηση για τη μεγάλη καταστροφή.

Οι οκτώ που παραπέμφθηκαν σε δίκη με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας ήταν ο Δημήτριος Γούναρης, πρωθυπουργός από τον Μάρτιο του 1921 έως τον Απρίλιο του 1922, ο Πέτρος Πρωτοπαπάδης, δάσκαλος, υπουργός Οικονομικών από τον Ιανουάριο του 1921 και πρωθυπουργός από τις 9 Μαΐου έως τα τέλη Αυγούστου 1922, ο υπουργός Εσωτερικών Νικόλαος Στρέτος, ο υπουργός Εκτετατικών Γραφείων Μιχαήλ Τσιτσάνης, ο υπουργός Στρατιωτικών Νικόλαος Θεοτόκης, ο Γεώργιος Χατζανέτσος, διοικητής της Στρατιάς Μικράς Ασίας από τον Μάιο του 1922, και οι υψηλόβαθμοι αξιωματικοί Μιχαήλ Γούδας και Ξενοφών Στρατιώτης. Η δίκη ξεκίνησε στις 31 Οκτωβρίου 1922 και ολοκληρώθηκε σε 16 ημέρες. Με συνοπτικές διαδικασίες οι κατηγορούμενοι κρίθηκαν ένοχοι και οι έξι από αυτούς καταδικάστηκαν σε θάνατο. Χαρακτηριστικό της σπουδής με την οποία ολοκληρώθηκαν οι διαδικασίες είναι το γεγονός ότι η ανακρίση στις ετυμολογίες στους καταδικασθέντες και η εκτέλεση της ποινής έγιναν με διαφορετικό τρόπο. Το ποινικό της 15ης Νοεμβρίου 1922 ακολούθησαν στο Γουβί 36 πυροβολισμοί και έπειτα νεκροί οι Γιούναρης, Χατζανέτσος, Πρωτοπαπάδης, Στρέτος, Θεοτόκης και Μπαλατιώτης. Το 2010 έγινε η επανάληψη της δίκης από τον Άρειο Πάγο και το ανώτατο ακριτικό δικαστήριο σφώωσε τους καταδικασθέντες μετά θάνατον.

Η δίκη των Εξι αποτελεί οπμιο τριβής και έντονων συζητήσεων εδώ και έναν αιώνα. Ακόμη και όσοι υποστηρίζουν ότι δεν αποδόθηκε δικαιοσύνη στο Εκτετακό Στρατοδικείο του '22, εκτιμούν ότι η εκτέλεση των έξι ίσως απέτρεψε άλλες εκρήξεις πίσω και έκτροπα που ενδεχομένως να είχαν μιάσει χαρακτήρα. Ορισμένα ενισχυτικά προσοπμιακά διαχωριστικά κατηγορούν και κατηγορούνται, ενώ άλλοι αναγνωρίζουν τις ευθύνες των καταδικασθέντων στην αποτυχία διαχείρισης της Μικρασιατικής Εκστρατείας.

Σήμερα, 100 χρόνια μετά τα γεγονότα, θέτουμε σε τέσσερις ιστορικούς ένα από τα πλέον φορτισμένα ερωτήματα της Καταστροφής. Αποδόθηκε δικαιοσύνη στη Δίκη των Εξι; Ήταν ένοχοι εσχάτης προδοσίας; Τι προκάλεσε ο θάνατός τους; Απαντούν οι Γιώργος Μαυρογορδάτος, Ευάνθης Διατριβαλλούης, Θανάσιος Χατζηπαναγιώτης και Βλάσσης Αγγελάκης.

Στιγμιότυπο από τη Δίκη των Εξι. Ορθός δεξιά καθώς ομιλεί, ο πρώην πρωθυπουργός Πέτρος Πρωτοπαπάδης (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα).

Πώς κρίνετε σήμερα τη δίκη και την εκτέλεση των Εξι;

Η απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 1922 του Εκτετακού Στρατοδικείου αποτελεί σημείο τριβής και έντονων συζητήσεων εδώ και έναν αιώνα. Αποδόθηκε δικαιοσύνη; Ήταν ένοχοι εσχάτης προδοσίας;

Ιστορική δικαιοσύνη ή δικαστική κανιβализμός;

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που υποστηρίζουν πως το 1919 ο Ελευθέριος Βενιζέλος –ταυτίζοντας τον Λοντ Τζορτζ με τη Μεγάλη Βρετανία, υποτιμώντας τις επιφυλάξεις των άλλων νικητριών δυνάμεων του «Μεγάλου Πολέμου» καθώς και τις διαίρεσεις και τα αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ τους, αλλά και τη ρευστότητα των καταστάσεων– επιχείρησε ένα τυχοδιωκτικό, ενδεχομένως μάλιστα ελαφρής αδιέξοδο ενχείρημα. (Αλλάστε ο Ιωάννης Μεταξάς –αλλά λιγότερο διορατικός, είναι αλήθεια– είχε αναδείξει από πολύ νωρίς τα δυσμενή γεωπολιτικά και δημογραφικά δεδομένα για τη στρατιωτική μας παρουσία σε μια περιοχή χωρίς εδαφικά συνδέματα με τον κύριο κορμό της χώρας, πολλά δε μάλλον που στην ενδοχώρα της το «απόλεμο», όπως το προσδιόριζε, ελληνικό στοιχείο δεν ήταν πλειοψηφικό.)

Ακόμη όμως και αν, με «ανταδραστική σοφία», καταλόγησμε στον μεγάλο Κρητικό «άφρονα μαζιμαλισμό», αυτό δεν αίρει τις ευθύνες των αντιπάλων του: Υπήρξαν, «πληρωτικά» μάλλον, την ίδια πολιτική –στην

οποία είναι αμφίβολο αν πίστευαν– σε δυσμενέστερο διεθνοπολιτικό περιβάλλον και με μεγαλύτερη εβελούτοφωση μπροστά στις εξελίξεις. Ασφαλώς και υπήρχαν περιβέτες, μάλιστα στο πολιτικό κότος, φοβούμενοι εκτός από την κρίση της κοινότητας και τη σύγκριση της Ιστορίας: μήπως αποδειχθούν ψοφικές και όχι κρείσσους του προκατόχου τους. Δεν αναιρούν, δε, τις πολιτικές ευθύνες τους ούτε τα ισχυρά ελαφρονικά που θα μπορούσαν να επικαλεσθούν: τόσο κάποιες διλήψεις, μετά τον Νοέμβριο του 1920, του Βρετανού πρωθυπουργού όσο και τη στάση πολιτικών και στρατιωτικών παραγόντων της δικής μας χώρας. (Π.χ., όταν το 1921 συζητείτο στην ελληνική Βουλή συμβιβαστική διαμεσολάβηση των συμμαχών, ο αρμοκρατικός Παπυδάς –που μετέπειτα υπήρξε μάρτυρας κατηγορίας στη Δίκη των Εξι– τηλεγράφησε πως η στρατιά δεν θα δέχονταν να εγκαταλείψει ούτε σπιθαμή μικρασιατικού εδάφους... Παράλληλα, ενώ ο αυτοεξόριστος Βενιζέλος, προσηγομιώς πάλιν, παρότρυνε σε μετριότητα και διαλλακτικότητα, αναδεικνύοντας τη μεταβολή των διεθνοπολιτικών δεδομένων, στην Ελλάδα η κοινοβουλευτική ομάδα των Φλεβυτέρων συντόπισε στην αδιαιρέτητα: Χαρακτήριζε και αυτή, από κοινού με την αντιβενιζελική κυβέρνηση, τη Συνθήκη των Σεβρών ως «ελάχιστον των εθνικών δικαίων», κάτι που έκαιγε τότε την «Καθημερινή» τον Βενιζέλο, ενώ ο αντιβενιζελικός «Εθνικός υπεισθιμόντας» του Λαγκλά προς την «επτοδιβελική» «ενδοκτικό» Βενιζέλου.)

Οπως όμως και αν υπήρχαν οι πολιτικές ευθύνες των καταδικασθέντων, η –κακώς επωνομασθείσα– Δίκη των Εξι αναμφίβολα συνιστούσε πολιτικό διαχωριστικό. Ακόμη χειρότερα, είχε στοιχεία δικαστικού κανιβализμού.

Τιποτε πράγματι, καμία διπλωματική αφέλεια, δεν θα μπορούσε να δικαιολογήσει την ενεία –κατηγορία κατά των κυβερνήτων της περιόδου, καθώς και κατά του τελευταίου αρχιστρατήγου, πως «εκουσίως και

Ο Οθωνάιος τρομοκρατικός μάρτυρας. Οι κατηγορούμενοι στερήθηκαν του δικαίωματος να χρησιμοποιήσουν προς υπερασπίσή τους διπλωματικά έγγραφα «να μη έλθουν εις δημοσιότητα απόρρητα του κράτους».

εκ προθέσεως υποστήριξαν την εισβολή εις την επικράτεια του Βασιλείου του τουρκικού εθνικιστικού στρατού». Τιποτε, πάλιν ίσως του γεγονότος ότι από το 1915 η χώρα είχε συντηρηθεί σε ζεί με δύο «ενοκνίντες προδοτικές» παρατάξεις, ιδίως του αποκοιτούσε και νομική/ποινική απεία για την εκάστοτε ευρισκόμενη στην αντιπολίτευση...

Πως, όμως, τεκμηριώνεται η άποψη περί «δικαστικού κανιβализμού»;

Πρώτον, στρατιωτικού της «Επανάστασης» του 1922, οι οποίοι ήθελαν να πολιτευθούν –αφού τότε επιτρέπι σε ενεργεία ενστόλους να εκλέγο-

νται βουλευτές– επιδιώκων να ικανοποιήσουν τους πρόφωγες με τη σκληρότερη τιμωρία των υπαίτιων της συμφοράς. Γι' αυτό και ακουόνταν παρακκωνικές πιέσεις προς τους στρατιώτες, να μην καταγγείλουν τον στρατιωτικό Πάγκαλο, του οποίου ο Χατζανέτσος είχε δύο φορές το 1912 επιδώσει την παραπομπή σε στρατοδικείο, τη δεύτερη –για μαζικές εκτελέσεις αιχμαλώτων– ως «εγκληματικό πόλεμο». Επιπροσθέτως ο πρόεδρος του στρατοδικείου Οθωνάιος μισούσε βαθιά τους υποδίκους –υπαρξουν συγκλονιστικά ιδιόχειρα σημειωμάτα του, γραμμένα δεκαετίες αργότερα–, ενώ επίσης και ο κύριος μάρτυρας κατηγορίας Παπυδάς είχε προσωπμιακά κατά του Γούναρη: είχε ενημερωθεί από τον Βικτωρα Δούσημαν για τους ακραία απαισιωτικούς προς το πρόσωπο τους χαρακτηρισμούς του Παιρνού πολιτικού.

Οσον αφορά, τρίτον, τις συνθήκες διεξαγωγής της δίκης... Ο Οθωνάιος τρομοκρατούσε μάρτυρες... Οι κατηγορούμενοι ενίστε αποβάλλονταν της αθουσίας «ή!» ασέβειαν προς το δικαστήριο... Επίσης, δε, στερήθηκαν του δικαίωματος να χρησιμοποιήσουν προς υπερασπίσή τους διπλωματικά έγγραφα «να μη έλθουν εις δημοσιότητα απόρρητα του κράτους». Ενώ νόμιμος βόσημες δικονομικές ενστάσεις τους απορρίπτονταν, διότι «δεν υπηρέτουν την ουσιαστική δικαιοσύνη».

Το πλέον κραυγαλέο, όμως, υπήρξε άλλο: Το βασικότερο οπμιο του κατηγορητηρίου ήταν

–όχι πως προκρήρηθηκε δημοψήφισμα για επάνοδο του Κωνσταντίνου, κάτι που αβίονο όλος ο αντιβενιζελικός κόσμος της εποχής, αλλά– ότι δεν ανέστησαν τη διεξαγωγή του σχετικού δημοψηφισματος τις 22ας Νοεμβρίου 1920. Ως όφειλαν να κάνουν, κατά το κατηγορητήριο, αφού την προπαραμονή της διεξαγωγής του οι νικητριες του πολέμου Δυνάμεις επέδωσαν νότα, δια των πρέσβων τους, προς την κυβέρνηση Ράλλη, ενημερώνόντας τη πως θα θεωρούσαν την επαναφορά στον θρόνο του γερμανόφιλου μονάρχη ως εκρήκη πράξη, που θα τις έστρεφε εναντίον της Ελλάδας. Οστόσο, οι επτά από τους οκτώ καταδικασθέντες (στην κακώς ονομαζόμενη Δίκη των Εξι) δεν ήταν υπουρηγοί της κυβέρνησης που αποφάσισε να αγνοήσει την προειδοποίηση... Αλλά ο στρατιωτικός Καλογεράς, της υπό του Πάγκαλο τριμελούς ανακριτικής επιτροπής που συνέταξε το κατηγορητήριο, υποστήριξε τη θεωρία περί αναδρομικής ευθύνης –για τη μη αναβίβαση του δημοψηφισματος– όσον έγιναν μεταγενέστερα υπουρηγοί...

Κατάλλοις: Αν ζήτησμε όπμιο απουσία της δικαιοσύνης επί όσων τότε συνέβησαν, ως ενστάσεις μόνο σε ένα: Οι περισσότερες επαναπρόβες του Εθνικού Δικασμού στην Μεσοπολέμου, καθώς και οι εκτελέσεις αντεδίκων του 1935, είχαν σχέση με τη Δίκη των Εξι.

* Ο καθηγητής Θανάσιος Διατριβαλλούης είναι συγγραφέας του όπμιο κυκλοφορούντος από τις εκδόσεις Πατάκη έργου «Ο Εθνικός Δικασμός και η κορφή του '22. Η Δίκη των 'Εξι»: Εξήλασμος η δικαστικής φωνής.

Μακροπρόθεσμα, πληρώσαμε ακριβά την απόφαση

Το ζήτημα της δικής και εκτέλεσης των Εξι δεν είναι τόσο απλό όσο εμφανίζεται. Από στενά νομικά σκοπιάς, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι επρόκειτο για παράδια δικής, τόσο οικονομικά όσο και ουσιαστικά. Το «έκτακτο επαναστατικό στρατοδικείο» δεν ήταν βέβαια κανονικό δικαστήριο. Επιπλέον, το έγκλημα της εσχάτης προδοσίας μόνο «εκ προθέσεως» μπορεί να διαπραχθεί.

Αλλά πρόθεση των κατηγορουμένων ούτε αποδείχθηκε ούτε μπορούσε ποτέ να αποδειχθεί. Αν η δική και οι εκτελέσεις ήταν αναγκαστικές ως κάθαρση μιας μοναδικής εθνικής τραγωδίας, οι οργανωτές τους όφειλαν ίσως να είναι ευλικρινέστεροι και αμότεροι. Στην ουσία, οι κατηγορούμενοι ήταν υποχρεωμένοι να αντανάθωψαν την εθνική «προδοσία» των εθνικών συμπεριφέροντων όχι «εκ προθέσεως», αλλά από βαρύτερη και ασυγκρίπτη («ασυγγνώστη») αμέλεια και ανευθυνότητα. Ήταν λοιπόν προτιμότερο να διατυπωθεί ανάλογα το κατηγορητήριο.

Μπορεί όμως να γίνει λόγος και για «ενδεχόμενο δόλο», δηλαδή για αποδοχή ενός ενδεχόμενου και προβλεπόμενου αποτελέσματος, σε τρεις τουλάχιστον περιπτώσεις: του Δημητρίου Γούναρη, του Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη και του Νικόλαου Θεοτόκη. Προτίμησαν την πορεία προς την Καταστροφή από οποιαδήποτε άλλη επιλογή που θα είχε θέσει σε κίνδυνο το αντιβενιζελικό καθεστώς, οδηγώντας τους σε επάνοδο του Βενιζέλου. Η πιο καταδικαστική σχετική μαρτυρία προέρχεται από τον Ιωάννη Μεταξά, όταν, τον Μάρτιο του 1921, αυτοί οι τρεις τον είχαν αναγκάσει να αναποδοξίσει αγανακτισμένος: «Πρέπει να υπάγην ο τόπος μας εις τον διάβολον, διά να μη ελθώ ο Βενιζέλος».

Υπήρχε εξάλλου μια αδιόρατη ερωτική. Από τους Εξι, τουλάχιστον ο Τούναρης και ο Θεοτόκος είχαν αναμφίβολα διαπράξει το έγκλημα της εσχάτης προδοσίας το 1916-17, επιδιώκοντας τότε πολεμική συμπίεση με τους Γερμανούς και με τους Βουλγάρους ακόμη και μετά την κατάληψη από αυτούς της Ανατολικής Μακεδονίας, που οι Βούλγαροι θεωρούσαν οριστική προάρθρωση. Εκείνη η πραγματική προδοσία έμεινε τελικά ατιμώρητη. Τη γνώριζαν όμως οι στρατιωτικές και την επικαλέστησαν οι κατηγοροί το 1922, μολονότι το κατηγορητήριο είχε ως αφετηρία την 11 Νοεμβρίου 1920. Γνωρίζουν επίσης ότι είχαν επανεισέλθει στο στρατόπεδο και υπηρετούσαν στη Μικρά Ασία δύο κοινοταγνιστικού αδιωκταί που είχαν αυτομολήσει στους Βουλγάρους το 1917-18.

Χάρις στη δική και στην εκτέλεση των Εξι, οι Έλληνες στρατιωτικοί ως σύνολο κατάφεραν να αποτινάξουν ουσιαστικά την ευθύνη των συντηρητικών ήττας και να την επιρρίψουν αποκλειστικά σε πολιτικούς. Το ίδιο είχαν κάνει νομικά ο Τερζιάνης και ο Σπυριδίου στην Επικρατεία. Ο τελευταίος αρματάρχης Γεώργιος Κατζινάσιος δεν ήταν αντιπροσωπευτικός του Σώματος των αξιωματικών που προσφώνεται ως ελαστήριο θύμα χωρίς να θίγεται το νόημα του στρατού (ως θεσμού). Η συγκάλυψη των καθαρά στρατιωτικών ευθυνών παραμένει μέχρι σήμερα κρυμμένη αλλά και απεχθέστερη όψη του ζητήματος.

Ως πράξεις οκομπίτητας, η δική και οι εκτελέσεις ασφαλίσιμα πέτυχαν βραχυπρόθεσμα ωφέλιμα και άμεσο αποτέλεσμα. Συντάραξαν τους πάντες σε τέτοιο βαθμό ώστε εκτόνωσαν μονομιάς την αναταραχή στον λαό

και προπαντός στον στρατό, αποτρέποντας χειρότερα γεγονότα και επιτρέποντας την άμεση ανασυγκρότηση αξιωματικής στρατιάς στον Εβρο, μετά την αναγκαστική εκκένωση της Ανατολικής Θράκης. Μπορεί λοιπόν να υποστηριχθεί ότι η δική και οι εκτελέσεις υπήρξαν εκείνη τη στιγμή αναγκαίες. Αυτή ήταν άλλωστε και η σταθερή μεταγενέστερη θέση των βενιζελικών και του ίδιου του Βενιζέλου.

Αντιθέτως, για τους αντιβενιζελικούς η εκτέλεση των Εξι παρέμεινε εσάει «τερωτάδες έγκλημα», που καθόρισε τη στάση τους απέναντι σε εκείνους που θεωρούσαν άμεσα υπεύθυνους. Επιλεκτικά όμως, δηλαδή και φασιστικά, Στρατοποιοί όπως ο Νικόλαος Πλαστήρας, αλλά και ο Θεόδωρος Παγκάλος, που ήταν πολύ περισσότερο υπεύθυνος. Αρκετοί αντιβενιζελικοί φάνηκαν μάλιστα πρόθυμοι να συνεργαστούν μαζί του, τρία μόλις χρόνια μετά την εκτέλεση των Εξι. Αν η διεξαγωγή και η έκβαση της δικής μπορούν να αποδοθούν σε έναν άνθρωπο, αυτός δεν ήταν ούτε ο Πλαστήρας ούτε ο Βενιζέλος, αλλά ο Πάγκαλος. Αυτός πρώτα εκβίασε την άμεση διεξαγωγή της δικής κιντοποιώντας αξιωματικούς που απειλούσαν να εισβάλουν στις φυλακές και να προκάρησαν σε άδρες εκτελέσεις χωρίς δική. Υστερα καταφερε να ελέγξει ο ίδιος τόσο το εντικείμενό της, ως πρόεδρος της ανακριτικής επιτροπής που συνέταξε το κατηγορητήριο, όσο και την έκβασή της, ως νέος υπουργός Στρατιωτικών την ώρα της ετυμωρίας και των εκτελέσεων.

Στον Πάγκαλο πιθανότατα οφείλεται και η μνιμώπιση του προστατευόμενου του, συνταγματάρχη Πτολεμαίου Σαργιγιάνη, που είχε παραμείνει υπαρχηγός του επιτελείου της Στρατιάς Μικράς Ασίας μετά τις εκλογές του 1920. Μόλις ζητήθηκε από τον υπεράνω να καταθέσει ως μάρτυρας. Έτσι, δεν αποκαλύφθηκε ότι αυτός ήταν που παρέσυρε επανειλημμένως τον Τούναρη και τους άλλους πολιτικούς με τις εντελώς αναδικαστικές εκμυστήριες και προβλεψιμότητες. Ο Παγκάλος, η οποία και στη Γερμανία, η απαλλαγή των στρατιωτικών και η ενδοκοίτηση των πολιτικών στην ηττητά υπονομούμενη κλιμακωτή δημοκρατία. Επιπλέον, η εκτέλεση των Εξι συνέβαλε καθοριστικά στην παράταση του Εθνικού Δικασμού της οριστικής πόλεμης. Και από τις δύο αυτές απόψεις, είχε μακροπρόθεσμα εξαιρετικά φρονιμικές επιπτώσεις, ανεξάρτητα από το όποιο ωφέλιμο άμεσο αποτέλεσμα.

Ο κ. Γεώργιος Θ. Μουρογοβιάτος είναι τι. καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η ώρα μας θεσμικής και πολιτικής καταστροφής

Στην ανάρθρωση ύποπτον υπάρχουν κάποιες όψεις στις οποίες σημειώνεται μια έθνηση και δραματική στροφή είτε προς καλή είτε προς κακή κατάσταση. Δεν είναι σύνθετες φαινόμενα. Είναι επίσης, κατά κανόνα, αποτέλεσμα των επιλογών των πολιτικών δρώντων. Μια τέτοια περίπτωση είναι η Δίκη των Εξι, η οποία εκπροσωπεί μια βίαιη στροφή της ελληνικής θεσμικής πραγματικότητας και της πολιτικής κουλτούρας προς το χειρότερο – μια πραγματική θεσμική και πολιτική καταστροφή.

Η κατηγορία της εθνικής προδοσίας οπτανίως εκτοξευόταν στην Ελλάδα έως το 1915. Με την έναρξη του Εθνικού Δικασμού, όμως, κρημοιοιοήθηκε αούστολα και από τις δύο παρατάξεις.

Η κατηγορία της εθνικής προδοσίας οπτανίως εκτοξευόταν στην Ελλάδα έως το 1915. Με την έναρξη του Εθνικού Δικασμού, όμως, κρημοιοιοήθηκε αούστολα και από τις δύο παρατάξεις. Και επειδή ακριβώς αποδείχθηκε πολιτικά επικερδής, δημιού-

Ο πρόεδρος του Στρατοδικείου Αλέξανδρος Οθωνιάος. Σκίτσο του Περικλή Βυζαντινού (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα).

Ο Γεώργιος Κατζινάσιος, διοικητής της Στρατιάς Μικράς Ασίας από τον Μάιο του 1922. Σκίτσο του Περικλή Βυζαντινού (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα).

γήθηκε στο πολιτικό σύστημα του Δικασμού η ροπή προς την επανάληψη τέτοιων τακτικών. Το αποτέλεσμα ήταν ο εθισμός σε τούτο και η επιβάρυνση της πολιτικής ζωής του έθνους για πολλές δεκαετίες έκτασε, ίσως και έως πολύ πρόσφατα.

Στην περίπτωση της Δίκης των Εξι, πάντως, το πράγμα δεν έμεινε καν στη διατύπωση της (πολιτικής) κατηγορίας περί προδοσίας. Μετά την ήττα, επιβλήθηκε, μέσω του κινήματος Πλαστήρα - Γονατά, η πρώτη στρατιωτική δικτατορία της ελληνικής ιστορίας (που αυτοπροκαλείτο «Επαναστασία»): προγενέστερα στρατιωτικά κινήματα (π.χ. 1843, 1862, 1909) δεν είχαν καταλήξει σε στρατιωτική δικτατορία. Μετά την επικράτηση του κινήματος, ηγετικά μέλη των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων και ο πτιπής στρατιωτικός διοικητής συνληφθέντες και δικάστηκαν με συντηρητικές διαδικασίες από Έκτακτο Στρατοδικείο, με πολιτικούς και προσημοποιούς αντιπάλους των κατηγορουμένων στη θέση των ανακριτών ή δικαστών. Επρόκειτο για παράδια δικής, που οδηγούσε στη δικαστική δολοφονία του συνόλου της ηγεσίας της αντιπάλου πολιτικής παρατάξης.

Δεν χρειάζεται ιδιαίτερη ανάλυση για να τονιστεί ότι η κατάδικη ήταν άδικη. Τα δικαιώματα των κατηγορουμένων δεν έγιναν σεβαστά. Επιπλέον, το δικαστικό της εσχάτης προδοσίας είναι έγκλημα δόλου. Απαιτείται δηλαδή ο κατηγορούμενος να έχει σχεδιάσει και επιδιώξει το αποτέλεσμα, στην περίπτωση μας την ήττα και εξώση του ελληνικού στρατού/κράτους από την επικίνδυνη περιοχή, καθώς και την εκδίωξη/έξοντωση των ελληνικών πληθυσμών. Είναι φανερό ότι οι κατηγορούμενοι δεν είχαν επιδιώξει κάτι τέτοιο: είχαν χάσει έναν πόλεμο, αλλά η πττα

Η κατηγορία της εθνικής προδοσίας οπτανίως εκτοξευόταν στην Ελλάδα έως το 1915. Με την έναρξη του Εθνικού Δικασμού, όμως, κρημοιοιοήθηκε αούστολα και από τις δύο παρατάξεις.

αυτή την κατάρα που ξεκίνησε το 1922.

Είναι κατανοητό πως μπορεί να εγερθεί ένα επιχείρημα που θα υποστηρίξει ότι η δική και εκτέλεση των Εξι έγινε και με σκοπό να εκτονώσει τη λαϊκή οργή μετά την Καταστροφή. Το τραύμα ήταν τόσο μεγάλο, θα έλεγε αυτή η άποψη, ώστε χρειάζονταν αμέγιστη για να απαλυνθεί ο πόνος. Ο γράφων, μέλος μιας κοινωνίας του ανεπτυγμένου κόσμου, δεν επιθυμεί να τοποθετηθεί έναντι αυτού του επιχειρήματος. Θα υποστηρίξει όμως ότι, ακόμη και εάν η τότε κυβέρνηση είχε άνομα και χωρίς δική – με άλλα λόγια, αυθαίρετα και εγκληματικά – επιλέξει να εκτελέσει τους Εξι χωρίς προσημοποιήματα, ως πράξη εκδίκησης, τούτο θα είχε επιβραβεύσει την πολιτική ζωή του έθνους λιγότερο από αυτό που έγινε με τη δική τους. Και τούτο επειδή η δική και εκτέλεση των Εξι επέφεραν την τρομακτική, μακροπρόθεσμα απαίσωση των θεσμών του κράτους, χαρακτηριστικό του Εθνικού Δικασμού που με τη δική αυτή διαιωνίζονταν, και μαζί διαιωνίζονταν και η πολιτική κουλτούρα του.

Ο κ. Ευάγγελος Χατζηβασιλείου είναι καθηγητής του Εθνικού και Κοινοβουλευτικού Πανεπιστημίου Αθηνών, γενικός γραμματέας του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.

Μικρασιατική Καταστροφή. Υπάρχουν υπεύθυνοι;

«Κάθε τραγωδία είναι μείζον σφαιδότη και ατυχημάτων... Οφείλουμε το φαινόμενο αυτό να αναζητήσουμε τις ευθύνες απ' ό,τι στην ιστορία της ελληνικής αποτυχίας στον πόλεμο».

Λόνιτ Τζορτζ

Ετσι περιέγραφε ο Βρετανός πρωθυπουργός τη Μικρασιατική Τραγωδία. Δηλαδή την αμαρτία και αμαρτωλότητη κατάληξη της προσπάθειας του ελληνισμου αφενός να συμμετάσχει στις ευρωπαϊκές διεργασίες αναβίβοντας τη χώρα να αφιερώνεται να διεκδικήσει τη μερίδα που της ανήκε από τον αναλωμένο της Α' Παγκόσμιο Πόλεμο από τη εδάφη της ντιπτιμένης προνεωτερικής Θράκης που αποχωρήθηκε από την ιστορία. Να σημειωθεί ότι στις παραμονές του πολέμου (1914) το ποσοστό των Ελλήνων στην περιοχή όπου ιδρύθηκε αργότερα το τουρκικό κράτος κυμαινόταν μεταξύ του 13% και του 20% του συνολικού οθωμανικού πληθυσμού.

Με τη Συνθήκη των Σεβρών (Αύγουστος 1920) η Ελλάδα απέκτησε να διεκδικήσει μόλις το 6% του παλιού κοινού οθωμανικού εδάφους, ενώ περιοχές με σημαντικό ελληνικό πληθυσμό, όπως ο Πόντος, έμειναν εκτός των ορίων της.

Η ότση και την τελευταία στιγμή (1917) συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων με την ανατροπή της φιλογερμανικής πολιτικής και την έξωση από τη χώρα των φιλογερμανικών κέντρων, επέτρεψε τη συμμετοχή στις μεταπολεμικές διαδικασίες. Ετσι κερδήθηκε η Θράκη (Δυτική και Ανατολική) και υπό όρους η περιοχή της Σμύρνης. Αλλά, παρά την τεράστια διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας, δώμιση μήνες μετά οι ψηφοφόροι θα θανατώσουν την ελπίδα στους παλιούς μοναρχικούς, οι οποίοι καθ' όλη την προεκλογική περίοδο πορεύτηκαν με την «αθωώση» μέσα από παραδόξες και προσημοποιήσεις για την ιστορία του Αρείου Πάγου διαδικασίες.

Θα μπορούσαν αυτές οι πράξεις – ανεξάρτητα από την προβλεπόμενη εμποδοιοή αναχωρήσει – να χαρακτηριστούν ως πράξεις «εθνικής προδοσίας»; Νομικά ίσως η απάντηση είναι αυτονόητη! Όσο και αν οι πολιτικοί και οσοί και αν οι πολιτικοί υπεύθυνοι για τα διανά ηγεσία υπεβλήθησαν να την «αθωώσουν» μέσα από παραδόξες και προσημοποιήσεις για την ιστορία του Αρείου Πάγου διαδικασίες.

Ο κ. Βλάσης Αγιζίδης είναι διδάκτωρ Συγκριτικής Ιστορίας του ΑΠΘ, συγγραφέας.

κραστικό εγχείρημα. Κατ' αρχάς θα επιλέξουν συνειδητά να διαρρήξουν τις σχέσεις με τους συμμάχους, παραγνωρίζοντας τις δύο ασυμπτές διακονίες τους για τη μεταστροφή του Κωνσταντίνου στον θρόνο, ενώ ήδη είχαν αποκαθλώσει οι πτιπτιμένοι πλοίοι του αυτοκρατορικού σμήμαχο, ο γυναικαδέλφος του Γουλιέλμος Β' στην Γερμανία και ο Κάρολος Α' στην Αυστροουγγαρία. Οι τρεις συμμαχικές, έως εκείνη τη στιγμή, χώρες (Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία) δώμιων ξεκάθαρα ότι σε περίπτωση επαναφοράς στον θρόνο του Κωνσταντίνου, τον οποίο θεωρούσαν εκθρόνη και υπονομημότη τις συμμαχικές προσημοποιήσεις στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, «... οι τρεις Κυβερνήσεις δηλούσαν ότι επιθυμούσαν ναυατίς πλήρη ελευθερία δράσεως προς διακονιστούν της καταστροφής ταύτης».

Παρ' όλα αυτά, η φιλομοναρχική κυβέρνηση οργάνωσε τη θριαμβευτική επάνοδο του Κωνσταντίνου αναθέτοντας του την αρχηγία του στρατού. Παράλληλα τοποθέτησε επικεφαλής του στρατεύματος αποσημοποιήματα και άκρως στελέχη, συμπεριλαμβανομένων ακριβώς και εμπειροπρόσφατους αξιωματικούς. 500 έμειναν αξιωματικοί αποσημοποιήθηκαν ως βενιζελικοί ή υποσημοποιήθηκαν λόγω κλίματος να αποσημοποιήσουν μόνοι τους. Επανήλθαν από την αποσημοποιήση 1.500 φιλομοναρχικοί, ενώ στη θέση του κενού Αρείου Πάγου Παρασκευαίου θα αναλάβει ο ανακλήσις από την αποσημοποιήση Αναστάσιος Παπαυιάς και την άνοδο της 1922 ο μωμιώνων ψυχικά ικανοτήτων Χατζανόστης.

Ετσι, εν πλήρει συνειδησίση υποβόθισαν την ελληνική θέση στον μικρασιατικό πόλεμο και μετέτρεψαν μια διασημοποιήση επιχείρηση σε καθαρό ελληνοτουρκικό πόλεμο με αντίπαλους τους εθνικούς του Μουσταφά Κεμάλ. Παράλληλα, αμείωσαν παντελώς με τις πρώτες ήττες τον κάλοκαρπιο του 1921 να αναχωρήσουν την περιοχή της Σμύρνης, μετατρέποντας τη σε απρόβητο φρούριο κατά τον τύπο της οχυρώσεως της Αγκυρας από τον Μουσταφά Κεμάλ.

Εξέθωσαν σε θανάσιμο κίνδυνο τους εναπομεινάντες Έλληνες του Πόντου, όταν δημοσίως και προσημοποιήση δήλωσαν στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου, τον Μάρτιο του 1921, ότι οι οργανωμένοι στρατιωτικοί επιμήσοιοι εκεί, χωρίς να έχουν την παραμικρή τέτοια πρόθεση. Κατόφειραν έτσι να προκαλέσουν τη δεύτερη φάση της Γενοκτονίας του προσημοποιήση ελληνισμου, έφθονο ο Μουσταφά Κεμάλ με βίαιη τρόπο εκτόπισε τον ελληνικό πληθυσμό από τον Πόντο προς τη βάση της Ανατολίας. Επίνος, δεν έλαβαν κανένα μέτρο για την προστασία του άμαχο πληθυσμού της Ιωνίας, ενώ ήδη γνωστό ότι σε περίπτωση αποσημοποιήσεως του ελληνικού στρατού θα εφορμάζοντο από τους κεραλιώτες. Αντιθέτως, μετά την κατάρευση του μετώπου και πέντε ημέρες πριν εισβάλει ο κεραλικός στρατός στη Σμύρνη, αποσημοποιήση η τελευταία εντολή της μοναρχικής κυβέρνησης με την υπογραφή του πρωθυπουργού Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη: «Εγκρίνετε εμποδοιοή αναχωρήσει Έλληνες Μικρασιάνεις δι' Ελλάδα, ακόμια και όταν είναι εύποροι διώκονται αναχωρήσει με συνθήμη ταχυδρομική ατιμώσει». Ως αποτέλεσμα η μνιμή της αδιαφορίας για τη σωστή του μικρασιατικού ελληνισμου συνληφθέντων 150.000 άμαχοι από τα κεραλικά στρατεύματα, εκ των οποίων μόνο 15.000 άτομα επέζησαν και έφθασαν στην Ελλάδα μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης.

Θα μπορούσαν αυτές οι πράξεις – ανεξάρτητα από την προβλεπόμενη εμποδοιοή αναχωρήσει – να χαρακτηριστούν ως πράξεις «εθνικής προδοσίας»; Νομικά ίσως η απάντηση είναι αυτονόητη! Όσο και αν οι πολιτικοί και οσοί και αν οι πολιτικοί υπεύθυνοι για τα διανά ηγεσία υπεβλήθησαν να την «αθωώσουν» μέσα από παραδόξες και προσημοποιήσεις για την ιστορία του Αρείου Πάγου διαδικασίες.